

ДИСКУРС У СВІТЛІ НАУКОВИХ ДИСКУСІЙ. КОНЦЕПЦІЯ ДИСКУРСИВНОГО АНАЛІЗУ Т. ВАН ДЕЙКА

Кравченко А.Г.

Викладач кафедри іноземних мов професійного спілкування

У статті висвітлені основні підходи до визначення дискурсу як лінгвістичної категорії. Визначені характерні риси та типи дискурсу. Автор аналізує розвиток, структуру і основні завдання дискурсивного аналізу в лінгвістиці.

Дискурс – це міждисциплінарне поняття, що використовується в різноманітних гуманітарних дисциплінах. Окрім теоретичної лінгвістики, з дослідженням дискурсу пов'язані такі наукові дисципліни та напрямки: соціальна психологія, філософія, логіка, соціологія, літературознавство і семіотика, історіографія, теологія, юриспруденція, педагогіка, теорія та практика перекладу, комунікативні дослідження, політологія, соціолінгвістика, антропологія, комп'ютерна лінгвістика та штучний інтелект. Кожна з цих дисциплін визначає дискурс по-різному та розглядає окремі його аспекти. Тому природно, що деякі з них істотно вплинули на лінгвістичний дискурсивний аналіз [Дискурс 2014, електронний ресурс].

Проблема. Останнім часом науковці впевнюються, що без урахування дискурсивних характеристик неможливо у повному обсязі осягнути та описати жодного мовленнєвого явища. Існує нагальна необхідність дати характеристику методу дискурсивного аналізу, тому що на відміну від інших практичних методів лінгвістичного аналізу, він ставить перед собою, перш за все дослідити когнітивні характеристики учасників мовленнєвого акту. Це є підставою для того, що тема представляє неабиякий науковий інтерес.

Актуальність дослідження зумовлюється тим, що дискурс залишається одним із найбільш невизначених і багатозначних соціолінгвальних явищ протягом останніх десятиліть. Фактично в сучасній науці немає його однозначної дефініції. Про це свідчить поява численних публікацій у вітчизняній (К.Я. Кусько [Кусько 2002], А.П. Мартинюк

[Мартинюк 2011], А.М. Приходько [Приходько 2008], Л.І. Сахарчук [Сахарчук 2001], І. С. Шевченко[Шевченко 2005]) і зарубіжній (Т. ван Дейк [Dijk 1998], М. Фуко [Фуко 1994], Е. Бенвеніст [1985], Р. Богранд [Beaugrande 2004], К. Вишневський [Wiśniewski 2006]) мовознавчій науці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В аспекті дослідження дискурсу та дискурсивного аналізу слід зазначити ряд праць які мали важливе значення в історії його розвитку. Вперше поняття «дискурс» в якості самостійного терміну використав американський лінгвіст З. Харріс в 1952 році у назві статті, присвяченої дослідженню мови реклами. [Дискурс 2015, електронний ресурс] Проте, вивчення дискурсу та становлення дискурсивного аналізу як наукового напрямку починається тільки з 70-х років ХХ ст. В цей час були опубліковані визначні наукові праці європейської школи лінгвістики тексту Т. ван Дейка [Dijk, 1998], В. Дресслера [Dressler 1981], Дж. Брауна [Brown, 1983] та ін., а також основоположні роботи американських дослідників Дж. Граймса [Grimes, 1975], Р. Лонгейкра [Longacre, 1996], Т. Гівона [Givon, 1979], У. Чейфа [Chafe, 1994] тощо. На сьогодні можна стверджувати, що дискурсивний аналіз є окремим науковим напрямком: видаються спеціалізовані журнали – «Discourse & Society» [Discourse & Society 2015], «Discourse Processes» [Discourse Processes 2015] та ін. Найбільш відомі центри дискурсивних досліджень знаходяться в США: університет Каліфорнії в Санта-Барбарі та Лос-Анджелесі, університет Орегона в Юджині, Джорджтаунський університет (США). В Європі слід відзначити Амстердамський університет, де працює класик дискурсивного аналізу Т. ван Дейк [Шевченко 2002, с. 186].

Мета цієї наукової розвідки полягає у визначенні поняття дискурсу, його характеристики і типології та у окресленні особливостей походження, структури і цілей дискурсивного аналізу в мовознавстві.

Для досягнення вказаної мети особливу увагу слід звернути на реалізацію наступних **завдань**: дослідити особливості і типологію дискурсу; розглянути

розвиток, структуру і основні завдання дискурсивного аналізу в лінгвістиці; надати конкретні рекомендації науковцям, які можуть бути використані під час досліджень в рамках цієї тематики.

Об'єктом уваги в роботі обрано дискурс та дискурсивний аналіз, а безпосередньо предметом виступають характерні особливості дискурсу як терміну, його типологія і лінгвістичні характеристики дискурсивного аналізу тексту.

Наукова новизна полягає у тому, що в даному науковому дослідженні було зроблено акцент на характеристиці дискурсу саме як лінгвістичної категорії і на описі дискурсивного аналізу в цьому ж руслі.

З часів появи термін «дискурс» інтерпретували по-різному, він набув широкого, навіть розпливчастого значення. Тут слід згадати, перш за все, французького філософа Мішеля Фуко, завдяки якому цей термін стає популярним у публіцистиці. «Дискурс» стає одним із найбільш використовуваних слів у його наукових працях з 60-х років 20 століття. [Фуко 1994, с. 26] Слово «discourse» походить від латинського «discursus», що означає «розмова, мовлення» [Wiśniewski 2006, електронний ресурс]. Якщо розуміти дискурс таким чином, то його можна пов'язати або віднести до різних сфер людського життя, проте в даному науковому дослідженні «дискурс» пояснюється саме в лінгвістичному аспекті.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Передусім, слід сказати, що на сьогодні серед лінгвістів не існує єдиної точки зору щодо визначення дискурсу. Окремі вчені відстоюють думку про те, що цей термін тісно пов'язаний із текстом, інші наполягають на тому, що дискурс невід'ємний від усного мовлення.

Для більш повного і глибокого осягнення «дискурсу» доцільно проаналізувати розуміння цього терміну в на кожному етапі його розвитку. В лінгвістиці термін «дискурс» починають широко вживати на початку 70-х років у значенні близькому до «функціонального стилю». В російській лінгвістичній традиції під функціональним стилем розумівся певний тип

тексту (розмовний, бюрократичний, газетний), а також властиві кожному стилю лексичні і граматичні системи. Ці мовленнєві явища вивчалися стилістикою. Проте, в цей час, в англосаксонській традиції стилістики як науки не існувало і термін «дискурс» використовували як синонім до слова текст. Пізніше лінгвісти зрозуміли, що дискурс – це не тільки текст, але й певна система. Тому згодом «дискурс» повністю витісняє термін «функціональний стиль» [Толпыгина 2002, с. 72–86].

Тривалий час в сучасній лінгвістиці ототожнювалися терміни «дискурс» і «текст», хоча ці терміни мають широку інтерпретацію. В цьому аспекті у 1989 році науковець В.Г. Бобротько підкреслює той факт, що текст не завжди є зв'язним мовленням, а в дискурсі обов'язково має бути смислова цілісність [Бобротько 1989, с. 86].

Його російський сучасник В.З. Дем'янков в англо-російському словнику термінів надає узагальнююче на той період визначення дискурсу, в якому він подає дискурс як світ, елементами якого є учасники, події, контекст. В даному визначенні дискурс описується не тільки як текст, але й як мова, що позбавляє явища і події хаотичності, вносить певну логіку [Демьянков 1982, с. 7].

Обов'язково необхідно привести визначення, запропоноване одним із піонерів теорії тексту та аналізу дискурсу, автором більш ніж 60 монографій і понад 250 статей, світилом мовознавства Т. ван Дейком: «Дискурс (в широкому значенні) – це комунікативна подія, що відбувається між слухачем (спостерігачем та ін.) та «тим, що говорить» в процесі комунікативної дії в певному часовому, просторовому контексті. Ця комунікативна дія може бути мовленнєвою, письмовою, мати вербальні і невербальні компоненти. Наприклад: розмова з другом, читання газети тощо» [Dijk 1998, електронний ресурс]. З цього визначення видно, що дискурс це складне багатогранне явище, яке можна визначити як комунікативний акт.

Дослідник Г.А. Орлов у своїй праці «Современная английская речь» розглядає дискурс як категорію «природного» мовлення, що матеріалізується

у вигляді усного чи письмового мовленнєвого виразу, відносно завершеного у смисловому та структурному значенні, довжина якого може змінюватися: від <...> речення <...> до змістовного цілісного твору (розповіді, бесіди, лекції, опису, інструкції тощо) [Орлов 1991, с. 14]. Таким чином, в цьому визначенні також висловлюється думка про те, що дискурс може бути як усним, так і письмовим. Слід зазначити, що Орлов враховує в дискурсі й комунікативну ситуацію. Цю думку більш детально розвиває Еміль Бенвеніст. Він вважає, що важливою рисою дискурсу в широкому значенні є співвіднесення його з учасниками мовленнєвого акту, а саме, тим, хто говорить та тим, хто слухає (адресантом та адресатом), а також з комунікативним наміром адресанта певним чином вплинути на слухача [Benveniste 1985].

В аспекті сучасних методик, дискурс розуміється як текст, що включає певні екстралінгвальні фактори, а саме: думки, знання, установки та цілі адресата, які необхідні для розуміння тексту. Безперечно, поняття дискурсу характеризується параметрами завершеності, цілісності, тобто усіма властивостями тексту [Дискурс 2014, електронний ресурс].

Крім того, сьогодні існує тенденція розглядати дискурс як поняття, що включає паралельно два компоненти: динамічний процес мовленнєвої діяльності та її результат у вигляді фіксованого тексту [Дискурс 2015, електронний ресурс]. Як влучно зауважує англійський вчений Гай Кук: «Романи, так само як і короткі розмови можуть в рівному значенні розумітися як дискурси» [цит. за Wiśniewski 2006, електронний ресурс].

Сучасний американський дослідник Р. де Богранд виділяє сім критерій, що характеризують дискурс:

- Єдність – граматична залежність між частинами речення, що є важливим для його інтерпретації;
- Послідовність – певна послідовність, порядок стверджень, що пов'язані між собою за змістом;
- Намір – повідомлення має передаватися умисно та свідомо;

- Прийнятність – вказує на те, що продукт комунікативного акту має задовольняти відповідати уявленням слухача;
- Інформативність – дискурс повинен містити нову інформацію;
- Ситуативність – велике значення має сукупність умов, в яких відбувається спілкування;
- Інтертекстуальність – посилання на так званий «світ поза рамками тексту» або уявлень та схем перекладача [цит. за Wiśniewski 2006, електронний ресурс];

В цьому аспекті слід зазначити, що даючи визначення мові, Ф. де Соссюр поділяв її на так звані *langue*, тобто система, завдяки якій люди спілкуються і *parole* – висловлювання, ствердження, як результат спілкування. Мова ніколи не може буди об'єктом для дослідження, так само як не може буди в «повному обсязі» досягнута будь-яким учасником комунікативного акту [цит. за Beaugrande 1993, електронний ресурс]. Єдине, що передається в спілкуванні й існує в певному часі й просторі – це текст, або дискурс, що відштовхуючись від вищенаведеного більше відноситься до *parole*. Дискурс залежить від суб'єктивного світосприйняття доповідача, або перекладача; єдине, що він знає із мови – це певні узагальнення досвіду про текст або дискурс. *Langue*, в свою чергу абстрактний, універсальний по відношенню до суспільства. Отже, дискурс може доносити певну інформацію завдяки *langue* з якого він формується або породжується. Стосовно цього, в своїй праці «Мова, дискурс та пізнання» Б. де Богранд зазначає, що мова – це теорія людського знання та досвіду (те, що люди знають для того, щоб говорити), а дискурс – це її практика (те, що люди говорять) [цит. за Beaugrande 2004, електронний ресурс].

Розглянемо детальніше типологію дискурсу. В сучасній науці існує поділ на письмовий та усний дискурс, що є головним поділом в цьому аспекті. Це розмежування пов'язано зі способом передачі інформації, в усному він акустичний, а в письмовому – візуальний. Письмовий дискурс походить від усного. Різниця в каналі чи способі передачі інформації є

принципально важливою. В процесі усного дискурсу породження і розуміння відбувається одночасно, а в письмовому – навпаки. Крім того, швидкість письма набагато повільніша від швидкості усного мовлення і тому, письмовий дискурс характеризується складнішою синтаксичною будовою речень, в той час як усний схильний до протилежного.

Друга принципова різниця полягає в каналі передавання відомостей, – в письмовому дискурсі, на відміну від усного, немає контакту між адресантом і адресатом в часі і просторі. До того ж в усному дискурсі слід звернути увагу на наявність ситуації, яка спричинює використання займенників 1-ї та 2-ї особи однини, залучаються емоції, використовуються жести й інші невербальні засоби. В письмовому дискурсі, навпаки, відбувається відділення адресанта і слухача від інформації, що описується в дискурсі. Це природно впливає на те, що тут частіше використовується пасивний стан. Письмовий дискурс розгортається тільки при наявності фізичного носія інформації, наприклад, *paper*. Автор тексту не має можливість урахувати всі особливості очікувань читацької аудиторії, адже він не завжди має дані про те, хто збирається прочитати його текст. Читач-адресат не може звернутися до автора з проханням пояснити якісь незрозумілі місця (крім випадків, коли є реальна можливість до нього звернутися), проте письмовий текст має чітку організацію, поділ на параграфи тощо. Текст можна прочитати в той час і в тому місці, в якому читач вважатиме за потрібне [Дискурс 2015, електронний ресурс].

Із розвитком нових технологій з'явилися й інші види дискурсу: телефонна розмова, електронна пошта, автовідповідач і т.п. Спілкування в режимі chat є яскравим прикладом, в якому поєднуються письмовий і усний дискурс. Поряд з ними слід згадати інший різновид: уявний, де одна й та ж сама людина виступає і слухачем і тим, що говорить [Дискурс 2015, електронний ресурс].

На думку Р. Картера, основним завданням дискурсивного аналізу є виокремлення лінгвістичних характеристик різноманітних жанрів, що є

важливими для їх розпізнання і аналізу, та дослідження культурного і соціального контексту в якому відбувається їх сприйняття та розуміння [цит. за Wiśniewski 2006, електронний ресурс]. Тобто, аналізується дискурс разом із ситуацією, в якій він народжується. Такі питання неможливо пояснити на граматичному рівні.

Слід зазначити, що дискурсивний аналіз виникає значно раніше ніж саме поняття «дискурс» у межах структурного мовознавства і літературознавства. Вихідні принципи структурної лінгвістики сформовані Ф. де Соссюром в його праці «Курс загальної лінгвістики» [Соссюр 1999]. Новаторство підходу Ф. Соссюра полягало в тому, що він почав розглядати мову не як субстанцію, даність, що має трансцендентне або божественне походження, а як систему формальних відносин. [Толпыгина 2002, с. 72–86]. Ф. Соссюр висунув тезу про те, що залежність знаку від його значення є умовною. [Соссюр 1999, с. 70] Другим джерелом дискурсивного аналізу стали так називані росіяни формалісти. Специфіка їхнього підходу, на відміну від традиційного літературознавства, полягала в тому, що акцент робився не на ідейному змісті твору, а на виокремленні значимих компонентів тексту (без аналізу їхньої природи), виявленні зв'язків між ними і розкритті способів їхньої комбінації. Школи структурної лінгвістики і формального літературознавства вважаються засновниками дискурсивного аналізу в силу наступних причин: вперше мова і літературний твір стали сприйматися не як нероздільна єдність, а як форма, структура певних елементів, які можна вичленувати і проаналізувати [Толпыгина 2002, с. 72–86].

Поняття «дискурс» має глибокі корені не тільки в лінгвістичній, але і в філософській традиції. Із середини 50-х рр. дискурс починає інтенсивно використовуватися у філософії. Із розвитком засобів масової комунікації мова пронизує всі області життя людини, стає справжньою силою для впливу на свідомість. Особливо активне переосмислення проблематики мови характерно для періодів 60-70 рр. Проте поступово виникає зовсім інше

уявлення про мову. Вона перетворюється на суб'єкт культури, тобто стає засобом, на який не тільки здійснюється зовнішній вплив, вона може формувати навколишнє середовище [Толпыгина 2002, с. 72–86]. Останнім часом пізнавальні настанови в науці про мову продовжують змінюватися. Як науковий напрям дискурсивний аналіз повністю сформувався зовсім нещодавно.

Засновник дискурсивного аналізу Тойн Ван Дейк пропонує більш послідовну схему – когнітивну модель. Вона виявилася надзвичайно корисною для розуміння багатьох процесів соціального пізнання. В основі цієї моделі закладена думка про те, що навряд чи можна отримати істотні результати у дослідженнях мови, якщо вивчати тільки мовленнєві явища [Дейк 1989, с. 11].

Слід детально досліджувати соціальний контекст існування. Когнітивна лінгвістика тісно пов'язана з теорією дискурсу, адже «одним із найважливіших процесів пізнавальної діяльності людини є досягнення інформації і утворювальних концептів в мозку (психіці) людини <...> результатом когнітивної діяльності людини є формування концептуальних систем, що відображають досвід людини і показують як людина усвідомлює навколишній світ [Карамнова 2006, с. 234–239]. Аналізуючи письмовий дискурс слід, перш за все, звернути увагу на зв'язок речень між собою і на фактори, що свідчать про те, що текст це більше ніж просто сума компонентів.

Структура дискурсивного аналізу, за Т. ван Дейком, передбачає декілька рівнів – макроструктура, або глобальна структура, та мікроструктура, чи локальна структура. На текстуальному рівні її можна представити наступним чином:

1. Глобальна структура (*макроструктура*) стосується розуміння тексту в цілому і виділення в ньому тем, тобто семантичних макроструктур.

Поштовхом до припущення про те, що із мікропропозицій тексту читачі формують макропропозиції (топіки) за допомогою підбору і загального

висновку, послуговувало таке спостереження, що людина може розкрити тільки кількома словами зміст, навіть якщо це досить великий набір даних. Знання і уявлення про світ, тобто соціокультурні сценарії є важливими в цьому аспекті. Професор Тойн ван Дейк зазначає, що аналіз тексту проходить на усіх рівнях майже синхронно, кожен з яких використовується задля вилучення якомога більшої кількості інформації [Дейк 1989, с. 123–134].

2. Локальна структура (мікроструктура) – це поділ дискурсу на мінімальні складові і їх подальший аналіз, а саме: структура речення (граматика), морфологія, синтаксис, семантика в лексика, а також стиль [Дейк 1989, с. 123-134].

Тобто, під час дослідження дискурсу науковець має проаналізувати його в таких аспектах: текстуальному, що передбачає структурний аналіз тексту на всіх його рівнях, та контекстуальному, що включає когнітивні характеристики автора та соціокультурний контекст епохи. Сприйняття смислу залежить від реципієнта, його освіти та ерудиції, і кожному відкривається доступний лише йому пласт смислів з текстової поверхні. В дискурсі відображається будь-яка культура та ідеологія, які є колективними формами репрезентації дійсності.

Висновки.

1. Зібравши і систематизувавши теоретичний матеріал з проблематики дискурсу Т. ван Дейка, Р. де Богранда, К. Вишневського, В.З. Дем'янкова, Г.А. Орлова та ін., можна зробити висновок, що єдиної точки зору на визначення дискурсу в науці немає. Було визначено, що дискурс є досить складним і суперечливим явищем. У широкому значенні дискурс є комунікативною подією (наприклад, читання журналу або розмова колег), у вузькому – продуктом цієї події, який можна сприймати, або візуально, або акустично (приміром, лист до друга або телефонна розмова).
2. З'ясовано, що дискурс буває усним, письмовим та уявним, а завдяки сучасним технологіям спостерігається поєднання усного і письмового,

наприклад, *онлайн-чат, онлайн-конференції* тощо, та з'являються нові види: *автовідповідач, електронна пошта* і т.п.

3. Невід'ємними рисами дискурсу є: єдність, послідовність, намір, прийнятність, інформативність, ситуативність та інтертекстуальність.

4. Досліджено розвиток, структуру і основні завдання дискурсивного аналізу. Зазначено, що дискурсивний аналіз виникає значно раніше ніж сам термін «дискурс», ще у лекціях Ф. де Соссюра, де він пояснює, що залежність знаку від його значення є умовною. У статті наведено схему дискурсивного аналізу за Т. Ван Дейком. Основним завданням дискурсивного аналізу є дослідження лінгвістичних характеристик на мікрорівні та соціокультурного контексту на макрорівні, в якому відбувається комунікативна подія.

Перспективи подальших розробок.

Дискурсивний аналіз відкриває науковцям незліченну кількість цікавих фактів, які можуть бути використані як в науковій так і в практичній діяльності. Властивості тексту і мовлення, що виявляються під час такого аналізу, дозволяють безпосередньо визначати уявлення цілої нації на певному етапі культурно-історичного розвитку.

Література

1. Арутюнова, Н.Д. Дискурс / Н.Д. Арутюнова // Лингвистический энциклопедический словарь / Гл. ред. В.Н. Ярцева - М. : Сов. Энциклопедия, 1990. – С. 136–137.
2. Бобротко В.Г. Элементы теории дискурса / В.Г. Бобротко. – Грозный. : ЧИГУ, 1989. – 262 с.
3. Дворцова Н.П. Дискурс как категория гуманитарных наук / Н.П. Дворцова // Вестник Тюм ГУ. – Тюмень : Тюм ГУ. – 2000. – №4. – С. 3– 8.
4. Демьянков В.З. Словарь англо-русских терминов по прикладной лингвистике и автоматической переработке текста: Вып.2. Методы анализа текста / В.З. Демьянков – М. : Всесоюзный центр переводов ГКНТ и АН СССР, 1982. – Тетради новых терминов; 39 – 288 с.

5. Дейк ван Т. Язык. Познание. Коммуникация / Тойн Ван Дейк; [пер. с англ. В.В. Петров] – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
6. Дискурс [Электронний ресурс] // Вікіпедія. Вільна енциклопедія. – 2014. – Режим доступу : uk.wikipedia.org/wiki/Дискурс
7. Дискурс [Электронний ресурс] / А.А. Кибрик, П.Б. Паршин //Энциклопедия Кругосвет. Универсальная научно-популярная онлайн-энциклопедия. – 2015. – Режим доступу : <http://www.krugosvet.ru/articles/82/1008254/1008254a2.htm>
8. Карамнова, Е.А., Реунова, О.И., Алимуратов, А.Р. Соотношение языковой личности и дискурсивной деятельности / Е.А. Карамнова, О.И. Реунова, А.Р. Алимуратов // Университетские чтения. – 2006 : Материалы научно-методических чтений ПГЛУ. Ч. II. – Пятигорск: ПГЛУ, 2006. – С. 234-239.
9. Кусько, Катерина Яківна. Дискурс іноземномовної комунікації / К. Я. Кусько, М. Полюжин, Т. Кияк ; [та ін.] ; під заг. наук. ред. : К. Я. Кусько . – Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2002 . – 494 с. - Бібліогр.: с.456-493(776 назв.)
10. Мартинюк А.П. Словник основних термінів когнітивно-дискурсивної лінгвістики / А.П. Мартинюк. – Х. : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – 196 с.
11. Орлов Г.А. Современная английская речь. / Г.А. Орлов – М. : Высшая школа, 1991. – 240 с.
12. Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики / А. М. Приходько. – Запоріжжя : Прем'єр, 2008. – 332 с.
13. Сахарчук Л.І. Теорія мовленнєвих актів та міжкультурна порівняльна лінгвістика / Л.І. Сахарчук // Проблеми семантики слова, речення та тексту. – К. : КНЛУ, 2001. – Вип. 7. – С. 220–223.
14. Соссюр. Ф. де Курс общей лингвистики/Редакция Ш. Балли и А. Сеше; Пер. с франц. А. Су- хотина. Де Мауро Т. Биографические и критические заметки о Ф. де Соссюре; Примечания / Пер. с франц. С. В. Чистяковой.

- Под общ. ред. М. Э. Рут. – Екатеринбург: Изд-во Урал. ун-та, 1999.— 432 с. ISBN 5—7525—0689—1
15. Толпыгина О.А. Дискурс и дискурс-анализ в политической науке / О.А. Толпыгина // Политическая наука. – М.,– 2002. –№3. – С. 72–86.
 - 16.Фуко, М. Слово и вещи. Археология гуманитарных наук [Текст] / Мишель Фуко. — СПб.: А-сэд, 1994. – С.26.
 - 17.Шевченко А.Ю. Дискурсивный анализ материалов массовой коммуникации / А.Ю. Шевченко //Вестник Российской коммуникативной ассоциации, Вып 1/ Под общ. ред. И.Н. Розиной. – Ростов н/Д : ИУБиП, 2002 – С. 185 – 192.
 18. Шевченко І. С. Когнітивно-комунікативна парадигма і аналіз дискурсу / І. С. Шевченко // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. – Харків : Константа, 2005. – С. 9–20.
 19. Beaugrande R. de, & Dressler, W. U. (1981) Introduction to text linguistics / Robert-Alain De Beaugrande, Wolfgang Ulrich Dressler. London ; New York : Longman, 1981.
 20. Beaugrande R. de (1993), Discourse Analysis and Literary Theory: Closing the Gap, online: <http://jaconlinejournal.com/archives/vol13.2/debeaugrande-robert.pdf>
 21. Beaugrande R. de (2004), Language, Discourse, and Cognition: Retrospects and Prospects, online: <http://www.beaugrande.com/LanguageAndCognition.htm>
 - 22.Benveniste E. (1985), On discourse // The Theoretical Essays : Film, Linguistics, Literature. Manchester: Manchester Univ. Press.
 - 23.Brown, Gillian; and George Yule (1983), Discourse analysis. Cambridge: Cambridge University Press.
 - 24.Chafe, Wallace (1994), Discourse, consciousness and time. Chicago: Chicago University Press.
 25. Discourse Processes (2015), Editor Michael F. Schober New School for Social Research. Published By: Routledge, online :

<http://www.tandfonline.com/action/journalInformation?show=editorialBoard&journalCode=hdsp20#.VX52SPntmkq> - (ISSN: 0163-853X)

26. Discourse & Society (July 1990 - May 2015) Editor: Teun A van Dijk, online : <http://das.sagepub.com/>
27. Dijk, T. van (1998), Ideology : A Multidisciplinary Approach. London: SAGE Publications, online : psyberlink.flogiston.ru/internet/bits/vandijk2.htm
28. Givon, Talmy (ed.) (1979). Discourse and syntax: Syntax and semantics series 12. New York : Academic.
29. Grimes, Joseph E. (1975). The thread of discourse. The Hague : Mouton.
30. Longacre, Robert E. (1996), The grammar of discourse, second edition. New York : Plenum.
31. Wiśniewski Kamil (2006), Discourse Analysis, online : <http://www.tlumaczenia-angielski.info/linguistics/discourse.htm>